

Prof. Ing. Vojtech Diner, CSc.

110. VÝROČÍ PŘIZNÁNÍ NÁZVU VYSOKÁ ŠKOLA BÁŇSKÁ V PŘÍBRAMI

Svým 165 letým vývojem náleží VŠB-TU Ostrava mezi nejstarší světové montánní vysoké školy. Zásadním problémem technických vysokých škol obecně bylo jejich nerovnocenné postavení ve srovnání se statusem tradičních univerzit. Technické školy především reagovaly na požadavky technické praxe v rozvíjející se průmyslové revoluci. Také montánní učiliště v Příbrami, které v roce 1865 změnilo svůj název na báňskou akademii, bylo podřízeno ministerstvu orby, v jehož kompetenci se nacházelo hornictví.

V závěru 19. století byl zahájen úspěšný emancipační proces vysokých technických škol. V roce 1901 získaly v Rakousko-Uherské monarchii techniky ve Vídni, Budapešti, Praze a Štýrském Hradci tak zvané promoční právo. Tímto bylo uznáno, že profesorský sbor dosáhl náležitých kvalit, aby mohl na základě rigorózního řízení udělovat hodnost doktora technických věd a jako výraz nejvyššího možného uznání dané vysoké školy čestný doktorát.

Báňským akademiím v Leobenu a Příbrami bylo promoční právo s titulem doktor montánních věd (dr. mont.) přiznáno až na základě nového vysokoškolského statutu v roce 1904. Nyní pod novým názvem Vysoká škola báňská prezentovaly své upevněné postavení rovněž přiznaným titulem voleného rektora Magnificence. Z dané doby pocházely na VŠB v Příbrami první rektorské insignie – zlatý rektorský řetěz s přívěsnou medailí s hornickými symboly a vyobrazením panovníka císaře Františka Josefa I.

Pod názvem VŠB v Příbrami, od roku 1945 VŠB v Ostravě, rozvíjela daná vysoká škola úspěšně svoji vědeckou a pedagogickou činnost sto let. Její struktura se postupně rozšiřovala nejen o nové studijní obory, ale také o nové fakulty, což znamenalo završení procesu její proměny v polytechnickou univerzitu. Parlament ČR schválil 27. září 1994 zákon, jímž byl název školy doplněn na Vysoká škola báňská – Technická univerzita Ostrava.

Velký vzrůst uhelného hornictví v druhé polovině 19. století podmiňovaly zásadní změny v rámci průmyslové revoluce. Těžba se rozvíjela již ve všech uhelných oblastech a její rostoucí efektivita byla dána v rozhodující míře technickým pokrokem. Využívaly se nové dobývací metody a vysokotlaké parní stroje.

V tomto období stál v čele montánního učiliště, které bylo v Příbrami zřízeno již v roce 1849 (od roku 1864 neslo název báňská akademie v Příbrami), spoluzakladatel ložiskové geologie Johann Grimm. Tato instituce z hlediska personálního obsazení nesporně představovala kvalitní odborný potenciál rozvoje montánních oborů, avšak výsledky se mohly optimálně projevit až na základě vytvoření náležitých podmínek pro vědeckou a pedagogickou činnost.

Samotná odborná veřejnost se začala ve větší míře zabývat kvalitou báňských akademií v kontextu s důlními katastrofami. Těm se nepodařilo zabránit jednak z doposud nezjištěných příčin, ale rovněž z důvodů nedostatečné odbornosti řídicích pracovníků. Řídicími pracovníky nebyli přitom jen absolventi báňských akademií, kteří působili převážně ve státních službách. V privátních báňských závodech vykonávali tyto funkce jednak absolventi polytechnických ústavů a také horních škol. Nedocení vysokoškolského montánního vzdělání vedlo k obecnému poklesu zájmu o studium v Příbrami, Leobenu a Báňské Štiavnici.

V listopadu 1872 vydali profesori příbramské báňské akademie Augustin Beer, Václav Mráz a Josef Hrabák pamětní spis. Doložili rozhodující podíl českých zemí v hornictví a hutnictví v rámci habsburské monarchie. Postavení Příbrami vůči Leobenu se nadále znevýhodnilo, v Leobenu byla již od roku 1873 zavedena čtyřletá výuka, zatímco v Příbrami se první dva přípravné ročníky nezavedly.

Rostoucí počet důlních katastrof přiměl státní orgány k tomu, aby se jejich odborný dohled nad těžbou a jejím bezpečným prováděním prohloubil. Vrchní dozor vykonávaly horní úřady, k jejich pravomocem patřilo právo dočasně odvolat závodního a ustanovit odborného správce, pokud byla ohrožena bezpečnost či existence dolů. Dosavadní praxe privátních důlních závodů byla neudržitelná. Zásadním přelomem v hornictví se stal zákon o závodních inženýrech z 31. 12. 1893 s platností od následujícího roku. Ve všech dolech byli jmenováni do funkcí závodních výhradně absolventi hornických odborů báňských akademií po tříleté praxi.

V rámci českých zemí se k úsilí o zkvalitnění studia na příbramské báňské akademii připojily zejména Pražská obchodní a živnostenská komora a Spolek architektů a inženýrů v království českém. Také město Příbram věnovalo akademii budovu konviktu a takto se prostorové podmínky pro výuku rozšířily.

Postavení báňských akademií v Příbrami a Leobenu upevnil výnos ministerstva orby z 8. 1. 1895, který jim přiznával statut vysoké školy. V preambuli se uvádělo, že cílem je zabezpečení teoretické a praktické výuky hornictví a hutnictví. V čele báňských akademií stál volený rektor. Příbram mohla zavést provizorně jako součást výuky dvouletý přípravný kurz definitivně až v roce 1899.

Třebaže statut uznával báňské akademie jako vysoké školy, jejich nerovnoprávné postavení vzhledem k ostatním technikám bylo nadále realitou. Až v dodatku z roku 1898 byli jejich profesori formálně postaveni na úroveň profesorů vysokých škol technických.

V dané souvislosti je třeba uvést, že technické vysoké školy, na rozdíl od tradičních univerzit, neměly právo promoční k udělování doktorátu. Dané právo získaly techniky ve Vídni, Budapešti, Praze a Štýrském Hradci až v roce 1901, kdy na základě předložené dizertace a složených zkoušek udělovaly hodnost doktora technických věd a jako výraz nejvyššího uznání čestný doktorát.

V devadesátých letech 19. století se rozvíjela nová etapa hornické činnosti. Docházelo k uplatnění strojní práce v postupně vzrůstajícím počtu pracovních operací. Počátky důlní mechanizace byly charakteristické využíváním důlních lokomotiv a dopravních žlabů.

Nastup do 20. století znamenal samotné ohrožení existence báňské akademie v Příbrami, kdy se uvažovalo o přeložení báňské akademie z Leobenu do Vídně, čímž by Příbram ztratila své opodstatnění a zanikla.

Do popředí se dostávaly ve značné míře otázky národnostní. Němečtí majitelé dolů prosazovali zaměstnávání německých inženýrů a čeští byli přirozeně v nevýhodě. Danou problematiku lze sledovat nejen v archivních fondech, ale rovněž v prvním českém odborném tisku Hornických a hutnických listech. Montánní inženýři se u příležitosti Výstavy architektury a inženýrství konané 15. 6. – 15. 10. 1897 v Praze usnesli vydávat časopis k prosazování svých stavovských zájmů a zároveň jako odbornou platformu.

V roce 1902 se uvádělo, že místa u soukromých dolů byla obsazována cizinci, z 15 hornických elévů a adjunktů získal uplatnění jeden Čech. Protest proti germanizaci horního hejtmanství a revírních horních úřadů podal Spolek architektů a inženýrů v království českém.¹

Nerovnoprávné postavení Čechů vůči Němcům lze doložit i v rámci nejstaršího montánního odborného sdružení Hornicko-hutnického spolku v Moravské Ostravě, který zahájil činnost v roce 1874. Jeho odborná úroveň je nezpochybnitelná. Organizoval přednášky k žádoucí výměně zkušeností, nových technologií a vědeckých poznatků, až na nepatrné výjimky byly v němčině. Rovněž složení jeho výboru preferovalo sekci německých inženýrů.²

Také situaci na báňské akademii v Příbrami charakterizovaly ostré národnostní konflikty, které byly mezi českou a německou částí profesorského sboru. Úředním a vyučovacím jazykem byla až do vzniku ČSR němčina. Rektor profesor Gustav Ziegelheim se v roce 1902 na protest vyhrocené situace vzdal své funkce. Ve svém hodnocení této osobnosti Hornický a hutnický věstník uvedl, že třebaže byl G. Ziegelheim Němec, vykonával svůj úřad spravedlivě ke každé národnosti a požíval všeobecné úcty a vážnosti.³ Uznávaný odborník báňského a hutního strojnictví a první historiograf školy J. Hrabák vydal v tomtéž roce 1902 fundovanou analýzu ekonomiky českých zemí *Das Wessentliche über die Montan - Produktion und die Montanlehranstalten in Österreich diessets der Ens.* Na základě statistiky těžby vyvodil závěr, že centralizace báňského průmyslu v českých zemích si vyžadovala přenesení centrální báňské akademie do Prahy.

Na základě výzvy ministerstva orby pracoval profesorský sbor báňské akademie v Příbrami na otázkách reorganizace studia. Jednalo se o změny ve výuce, řádů a nařízení, zavedení nových předmětů a promočního práva. Ankety o reorganizaci probíhaly v širším měřítku za účasti báňské akademie v Leobenu, Rakouského spolku architektů a inženýrů a Spolku architektů a inženýrů v království českém. Změny se realizovaly v době funkčního období rektora J. Theurera, jež se seniorem profesorského sboru G. Ziegelheimem zastupoval báňskou akademii v Příbrami při jednání reorganizační komise ve Vídni na jaře 1904.

¹ Hornické a hutnické listy, roč. IV, č. 9, č. 12.

² VORÁLEK, Karel. Šedesát let Hornicko-hutnického spolku v Moravské Ostravě, zpráva přednesená na valné hromadě spolku 26. ledna 1934. *Hornický věstník (Hornické a hutnické listy)*, roč. XVI (XXXVI), 1934, č. 22, s. 497-501; ZAO, fond PŘMO, Hornicko-hutnický spolek v Moravské Ostravě, kart. č. 76.

³ Hornické a hutnické listy, roč. VI, č. 9.

Statut vysokých škol báňských v Leobenu a v Příbrami byl vyhlášen na základě císařského rozhodnutí 31. 7. 1904, prováděcí nařízení, zkušební řád a instrukce pro zaměstnance následně na základě ministerských nařízení.

Název vysoká škola báňská, přiznání promočního práva a udělení tradičního titulu rektora Magnificence představovaly základní změny v dovršení emancipačního úsilí v zrovnoprávnění báňských akademií. Montánní spolky v Praze a Plzni věnovaly první řetěz rektora, který zhotovilo klenotnictví Adolfa Feltzmanna v Praze. Na líci byl portrét panujícího císaře Františka Josefa I. s názvem školy, na rubu uprostřed želízko a mlátek a zkratky titulu panovníka. Váha řetězu s medailí činila 324,5 g, byla ze zlata. Tento rektorský řetěz se zlatou medailí se nedochoval.

Cílem vysokých škol báňských bylo teoretické a praktické vzdělání v hornictví a hutnictví v souladu se svobodou vyučování a studijní. Vlastní zařazení předmětů a jejich rozsah schvaloval na základě návrhů profesorského sboru ministr orby. Přednášky doplňovaly cvičení a exkurze, během prázdnin se doporučovaly prázdninové praxe a studijní cesty. Nově se zavedla elektrotechnika všeobecná a speciální, došlo ke zrušení lesnictví, ke stolici geodézie se přičlenilo důlní měřictví. Už ve statutu se uvádělo promoční právo, jeho podmínky rozpracoval promoční řád, který vydalo ministerstvo orby 29. 6. 1906. Na základě předložené dizertace a složení rigorózních zkoušek se prokazovaly předpoklady k vědecké práci a to výlučně u absolventů báňských akademií a následně vysokých škol báňských, jen zcela mimořádně byla povolena výjimka.

Důraz se kladl na původní vědeckou práci, kterou mohl nahradit i konstrukční návrh. Písemná a ústní část doktorátu se opakovala jen dvakrát, v případě dalšího odmítnutí bylo vyloučené ucházet se o tuto hodnost. Z dokumentace knihy doktorských dizertací VŠB v Příbrami lze doložit evidenci kandidátů, zápisy z průběhu obhajob, znění zkušebních otázek, jejich hodnocení a odborné posudky. Vlastní dizertační práce se dochovaly jen z části.

U udělování čestného doktorátu báňských věd prosazovala předložený návrh česká a německá část profesorského sboru samostatně. Důvody odmítnutí mohly být, jak se výslovně zdůrazňovalo, pouze vědeckého rázu. Jako první získal tuto poctu v roce 1907 profesor horního a hutního strojnictví, vrchní báňský rada J. Hrabák. J. Theurer ve svém komentáři se zadostiučiněním uvedl „před významem tohoto muže umlkla národní nevraživost, což budiž řečeno ke cti německých profesorů, kteří s českými volili všemi hlasy“.⁴

Čestné doktoráty VŠB v Příbrami se na návrh profesorského sboru až do vzniku ČSR realizovaly formou císařského rozhodnutí. Převažovali odborníci, kteří dlouhodobě působili v průmyslové praxi. Nepostrádá zajímavosti, že největší počet byl z ostravsko-karvinského kamenouhelného revíru a jednalo se o uvědomělé české vlastence. Dále toto ocenění získali emeritní profesori a politici, jež ve svém postavení podporovali danou vysokou školu.

Přínos montánního učiliště báňské akademie a Vysoké školy báňské v Příbrami pro hornictví lze hodnotit nejen vědeckými výsledky jejich profesorů, neméně důležitá byla práce jejich absolventů v jednotlivých revírech a to nejen v rámci českých zemí.

⁴ BJOLKOVÁ, JINDRA-KAŠING, PETR: Osobnosti vědy a techniky. Nositelé čestných doktorátů a medaile Georgia Agricoly Vysoké školy báňské-Technické univerzity Ostrava. Ostrava 2013.

Po absolutoriu Hornické fakulty Vysoké školy technické v Košicích jsem v letech 1976 – 1984 působil v provozní praxi ve východní části OKR na Dole Lazy v Orlové. Chtěl bych ukázat na příkladu dvou generací inženýrů, absolventů z Příbrami v roce 1854 a 1879, na jejich odborný přínos v hornictví, ale také zmínit jejich postoj uvědomělého vlastenectví v oblasti východního Těšínska, která byla charakteristická germanizací a polonizací. První generaci představuje příbramský rodák Eduard Hořovský (22. 10. 1831-25. 2. 1898), jeho rodinné zázemí bylo tradičně hornické, děd, otec a strýc absolvovali báňskou akademii v Báňské Štiavnici. E. Hořovský ukončil v roce 1854 montánní učiliště v Příbrami. Na Ostravsko přišel jako dvacetipětiletý a stal se jedním ze závodních dolů Hermenegild, který patřil od roku 1856 společnosti Severní Ferdinandovy dráhy. Dle svědectví pamětnice nesla centrální ulice přes hornickou kolonii Jakubku původně jeho jméno. Název byl změněn v době nacistické okupace a rovněž po osvobození došlo k jejímu přejmenování. Avšak staří horníci ulici ještě v padesátých a šedesátých letech označovali jako Hořovského a měli povědomí o významu tohoto českého báňského inženýra.⁵

Na Orlovsku E. Hořovský působil v letech 1868 – 1895, nejdříve jako horní inženýr, od roku 1870 vrchní inženýr, v roce 1873 byl pověřen funkcí ředitele doubravských dolů, kterou zastával až do svého odchodu z činné služby. V roce 1875 vyšla v češtině vlastním nákladem jeho publikace O způsobech dobývání kamenného uhlí dle anglických, francouzských a německých zpráv. Jako první v rámci českých zemí zavedl E. Hořovský v Orlové a Doubravě dobývací metodu stěnování s plnou základkou. Byl průkopníkem v uplatňování elektrifikace v dolech a v zavádění nových bezpečnostních zařízení. Plně nahradil používání kahanů s otevřeným ohněm olejovými a benzinovými lampami.

Charakteristiku E. Hořovského v posledním desetiletí jeho činnosti na Orlovsku podal formou osobního svědectví absolvent báňské akademie v Příbrami z roku 1879 K. Frič (9. 9. 1857 – 28. 2. 1945), který působil v Doubravě v letech 1885 - 1929.⁶ Měl možnost srovnávat, jeho předchozí nadřízený v Lubné u Rakovníka byl absolventem příbramské horní školy a považoval vysokoškolské vzdělání za zbytečné a novoty nezkoušel.

Pro svou technickou zdatnost získal K. Frič uznání E. Hořovského, který chápal české inženýry a hlavně ty mladé, jež uváděl do hornické praxe jako velkou hornickou rodinu. K Frič popisoval energické řídicí metody E. Hořovského, ale také s uznáním oceňoval jeho vlasteneckou činnost. V obtížných národnostních podmínkách Těšínska inicioval E. Hořovský založení české závodní školy v Doubravě, rád pobýval v Orlové ve společnosti Čechů na rozličných vlasteneckých slavnostech a jezdil na české koncerty literárního a zábavného klubu Snaha v Těšíně.

O vlivu osobního příkladu E. Hořovského, třebaže už byl od roku 1895 na penzi ve Vídni, svědčí, že když vstoupil v roce 1897 do České matice technické, stalo se jejími členy v zápětí 12 báňských inženýrů z Doubravy.⁷

⁵ Rozhovor s Mgr. Jindrou Biolkovou, CSc., vedl v dubnu 2014 děkan prof. Ing. Vojtech Dirner, CSc.

⁶ Součástí archivních fondů VŠB-TU Ostrava je rozsáhlý rukopis K. Friče. Bližší charakteristika činnosti E. Hořovského a K. Friče je uvedena ve studii Karel Frič a jeho doba (Sborník Ostrava. Příspěvky k dějinám a současnosti Ostravy a Ostravska 28. Ostrava 2014, s. 286-319.

⁷ *Technický obzor*, roč. V, 1897, č. 7, 12, 23, 26, 28, 33-34; *Tamtéž*, roč. VI, 1898, č. 1, 7-8.

K. Frič propracoval Hořovského metodu stěnování tak podrobně, že jeho postupy uváděl profesor hornictví Ludvík Kirschner ve svých vysokoškolských přednáškách a publikacích. V roce 1893 jmenoval E. Hořovský K. Friče závodním šachty Eleonory a s uspokojením zdůrazňoval, že patřila mezi nejracionalněji pracující doly v revíru.

Další profesní kariéra K. Friče se uskutečňovala již v období dvacátého století. V roce 1905 byl jmenován přednostou oddělení Doubrava zahrnující správu šachet Bettiny, Eleonory, velkostatku Doubrava a cihelny. V roce 1907 se stal horním inspektorem při závodech v Doubravě, poté vrchním horním inspektorem.

Ve vztahu ke své alma mater neztratil K. Frič odborný kontakt. Jako významný představitel hornické praxe byl v letech 1919 – 1939 zkušebním komisařem druhé státní zkoušky z odboru hornictví. V roce 1929 získal nejvyšší možnou poctu čestný doktorát báňských věd.

V návrhu profesorského sboru ze 17. 10. 1928 se výslovně uváděla záslužná činnost inženýrská, organizátorská na důlních závodech a záslužná práce veřejná. K Frič ve spolupráci s báňským inspektorem ing. J. Folprechtem navázali na dlouhodobý výzkum horního rady a ředitele kamenouhelných dolů v Doubravě a Orlová Lazy v letech 1901 – 1916 ing. E. Mládka, který určil původ orlovské vrásky a zdůvodnil mimořádný perspektivní přínos těžební prognózy.

Z činnosti působení K. Friče v odborných spolcích bylo mimořádně významné jeho předsednictví ve Svazu československých horních a hutních inženýrů. Byl jeho zakládajícím členem. V letech 1924 – 1933 předsedou největší ostravské sekce a v letech 1928 – 1932 byl postaven jako nejstarší báňský aktivní inženýr do čela svazu. Od roku 1923 byl rovněž členem spolku československých inženýrů.⁸

K. Frič byl aktivním funkcionářem čtenářského spolku v Doubravě (1881), Pěvecko-hudební jednoty Hlahol v Doubravě (1895) a spoluzakladatelem Tělovýchovné jednoty Sokol v Orlové (1895), jež byla nejstarší v rámci Těšínska.

Česká technická inteligence z řad vysokoškolsky vzdělaných báňských inženýrů získala během studia a praxe širší rozsah zkušeností a znalostí ve srovnání s hornickým osazenstvem šachet. Studium v Příbrami ji dalo nejen kvalitní vzdělání v montánních oborech, ale neméně významně působil i osobní postoj řady profesorů a jejich životní hodnoty. V Ostravsko-karvinském revíru navazovali absolventi na zakladatelskou generaci českých inženýrů V. Jičínského, E. Hořovského, J. Mayera, J. Spotha a dalších, které spojovala vysoká hornická odbornost, ale zároveň uvědomělá snaha o rozšiřování možnosti českého národního života.

Literatura:

Theurer, Josef: Památník Vysoké školy báňské v Příbrami. Příbram 1924.

Ing. Eduard Hořovský. Horní rada a ředitel závodů v Doubravě, Orlové-Lazích a Porubě. Praha 1927.

⁸ *Technická práce na Ostravsku 1936–1946. Vydáno k XX. sjezdu čsl. inženýrů.* Ostrava 1946, s. 16; *10 let Svaz československých horních a hutních inženýrů.* Praha 1929, s. 27, 41.

Schejbal, Ctirad a kol.: Historie a současnost báňského školství v českých zemích.
Ostrava 1996.

Prameny:

Archiv VŠB-TUO, fond Vysoká škola báňská v Příbrami.

Archiv VŠB-TUO, fond Karel Frič.